

SALVADOR CARDÚS

PARTICIPACIÓ I LEGITIMITAT

Tota formulació d'un problema parteix d'uns pressupòsits que són els que el defineixen com a tal i que el fan mereixedor de l'interès general. I en el cas que ens ocupa -la participació política- aquests supòsits com a mínim són dos. En primer lloc, un de més obvi, que és la constatació d'una veritable crisi de la credibilitat del sistema democràtic i, en conseqüència, la conveniència d'una més gran participació política. En segon lloc, un supòsit que és implícit en el discurs habitual que se'n fa, i que és el de la dimensió "voluntarista" d'aquesta participació.

En el primer cas, el supòsit manifesta la insatisfacció d'un sistema polític, el democràtic, que no sembla aconseguir prou atenció del poble sobre el qual fonamenta la seva legitimitat. L'abstencionisme electoral n'és la seva primera i més evident manifestació. Però el desinterès per la cosa pública, la desconfiança en la política i el descrèdit dels polítics, les explosions de conflictes duríssims en contra de decisions governamentals preses amb tot el suport parlamentari, etc., en serien expressions no menys preocupants.

Pel que fa al segon pressupòsit, es pot observar que en la major part dels discursos sobre la participació política es parteix d'una concepció voluntarista de la política. El mateix terme "participació" denota aquesta dimensió entre subjectivista en l'actitud i psicologista en l'anàlisi de les motivacions tant de la seva manifestació com de la seva absència. Així, en l'anàlisi de les causes de l'escassa participació sovint es va a parar a llistes de defectes que inclourien conceptes com la desconfiança, el passotisme -o tant-se-me'n-fotisme-, la irresponsabilitat, els dèficits de la "cultura política" del ciutadà -en el sentit més superficial de "nivell de formació política"-, sempre en la línia de fer recaure la "culpa" en la consciència subjectiva del ciutadà. I fins i tot, en els pocs casos en què s'accepta la responsabilitat del polític, hom es limita a posar l'èmfasi en la seva poca disposició per

donar explicacions o per sotmetre's a les entrevistes televisades, o bé en el seu escàs carisma, etc.

Tanmateix, la manca de "participació" política és percebuda com a problema només per la classe política, en la mesura que veu debilitada la seva legitimitat democràtica, ja sigui pels índexs d'abstenció, ja sigui pels esclats de contestació ciutadana, o encara per alguna enquesta maldestra d'opinió pública que així ho deixa entendre. En canvi, és freqüent que en allò que en diríem els "valors" del ciutadà, hi preval encara la idea que és millor no complicar-se la vida fent política, sovint ni arran de les discussions de sobretaula en els àpats familiars... I, en qualsevol cas, hi ha estudis que mostren fins a quin punt resulta intel·ligible la complexitat de les estratègies polítiques per a la majoria de ciutadans.

D'altra banda, ¿algú podria sostenir seriosament que la qüestió es podria reduir a un debat sobre motivacions subjectives, sobre les "ganes" d'uns i altres a participar, a un mer problema de consciència o d'inconsciència, o encara d'exigències morals?

En termes més objectius, el debat que el títol suggereix, considero que remet directament, primer, al problema de la legitimitat de l'acció política, és a dir, de l'exercici del poder; i segon, a problemes estructurals de l'organització del joc polític que, segons el meu parer, objectivament necessita "excloure" el ciutadà general -i sacrificar la seva hipotètica "participació"- per tal de mantenir una més gran estabilitat i equilibri i per minimitzar la incertesa que generen els envits del joc polític.

Si el plantejament es mantingués en els termes inicials, decididament ingenus, el problema de la participació podria resoldre's atenent simplement tres objectius: un, aconseguir una major "cultura" política del ciutadà que li hauria de permetre disposar d'una millor comprensió de la dinàmica del poder; dos, afavorir un flux d'informació més gran, de tal manera que per una banda el ciutadà prengués consciència de la rellevància del joc del poder, i que per l'altra, el polític estigués atent a les variacions de l'humor i l'estat d'ànim general, potser a partir d'enquestes d'opinió...; i tres, que el ciutadà pogués efectuar un

control permanent de l'acompliment dels compromisos adquirits pel grup polític vencedor en les eleccions.

Ara bé, proposar-se qualsevol d'aquests objectius representa ignorar la naturalesa mateixa del joc polític. Un joc que precisament es basa en l'obtenció d'una adhesió del votant per mitjà de mecanismes propis de la cultura de massa: la publicitat, la imatge, el disseny, el carisma... ben allunyada de la crítica racional. O un joc, el del poder, que necessita formular-se en termes de tàctiques i estratègies, i per tant en el control i la dissimulació de la informació és bàsica. I encara, finalment, un joc la complexitat de la gestió del qual fa fins i tot difícil el control parlamentari mateix. Els exemples hi sobren, per l'obvietat d'allò que s'afirma.

INVERTIR LES RESPONSABILITATS

Opino, doncs, que cal abandonar aquests plantejaments habituals i reformular la qüestió en termes de crisi de legitimitat del poder i de transformació de les estructures objectives d'exercici del poder.

Així, l'atribució de les responsabilitats s'inverteix. Si en el primer cas, en general, és el ciutadà individual que "no participa", en l'altra formulació són "les regles del joc" les que "expulsen" el ciutadà de la política.

¿Quins són els mecanismes d'"expulsió"? Jo en suggeriria tres, tot i que se'n podrien detectar més: el sistema electoral; el paper dels mitjans de comunicació; i la crisi de les institucions democràtiques mateixes.

Es pot observar, en aquest plantejament, que els mecanismes d'expulsió enunciats ara són l'altra cara d'aquella formulació inicial d'objectius que centrava la seva atenció en la "cultura política", la circulació d'informació i el control de l'acció política.

El sistema electoral

No és ara el lloc, ni en sóc expert, però em sembla evident que, en primer terme, és el sistema electoral mateix que accentua la distància no ja merament subjectiva, sinó obertament objectiva, del ciutadà amb el joc polític. Les estratègies publicitàries, que demanen la concentració de l'esforç propagandístic en una sola imatge i un sol lema per partit, o les estructures gens democràtiques dels partits, per posar dos exemples, afavoreixen els sistemes electorals en què el pes de cada candidat dins una llista o el del vot individual, siguin el més petit possible. (Es podria mesurar quants vots calen, d'acord amb el sistema electoral, per produir una variació significativa en els resultats? És certa la tesi que sostinc, que s'ha tendit a buscar la fórmula que proporcioni el mínim valor diferencial a cada vot?) La percepció subjectiva, doncs, del fet que el vot mateix no pot canviar res, o que els futurs diputats queden segrestats per les disciplines de partit, posem per cas, té uns efectes obertament desmoralitzadors en el joc electoral i polític en general.

En aquesta llista de "regles de joc" amb caràcter dissuassori, també caldria afegir-hi la distribució dels temps dels espais electorals en els mitjans de comunicació, l'establiment de circumscripcions electorals, les quotes mínimes per deixar entrar els partits minoritaris en el parlament, les llistes obertes o tancades, etc.

El paper dels mitjans de comunicació

D'una manera especialment accentuada al nostre país, la premsa escrita ha esdevingut una arma de la mateixa estratègia política. El paper històricament excepcional que la premsa va tenir en la transició a la democràcia -a l'hora de formar un nou llenguatge polític, en la complicitat a l'hora d'esborrar la memòria col·lectiva, en el paper actiu en la construcció d'una nova mitologia política, etc.-, ha representat una gran hipoteca un cop arribada una certa "normalitat" democràtica, de manera que ha quedat, en general, captiva d'aquells hàbits adquirits llavors.

Sóc del parer que la premsa no respon pas, actualment, a l'exigència d'instrument de control democràtic de la política, i en canvi entra

directament en la formulació d'estratègies pròpiament polítiques. Hi ha una democràticament inacceptable "promiscuïtat" entre premsa i poder, de manera que la seva crítica política mereix la mateixa desconfiança de què són objecte els polítics.

On es fa la política?

Certament, es podrien perfeccionar sistemes de participació ciutadana mitjançant tota mena de consells -de barris, escolars, de malalts, de consumidors, etc.- com ja sembla que va sent la norma. Però una mínima perspectiva crític ens mostra o bé la seva diguem-ne inoperància o, encara pitjor, la tendència a reproduir a petita escala els mateixos problemes que té el joc polític a gran escala. (¿És que, per exemple, els consells escolars han representat un increment de la participació dels pares en l'escola?)

Entretant, els parlaments han passat a ser una mena d'estudis televisius des dels quals es transmet espectacle polític -els portaveus, en les seves intervencions televisades, ja s'adrecen a l'espectador directament, sense manies- i els salons de plens municipals no se sap si són res més que un estudi fotogràfic per a la premsa local, però per on no passa pràcticament cap debat o cap decisió rellevant, perquè tot hi arriba dat i beneït.

És creïble, en aquestes circumstàncies, la preocupació dels polítics per la participació ciutadana, si fins i tot s'exclou l'oposició política del combat polític en les mateixes institucions, fins a extrems que sovint ratllen un nivell democràticament inadmissible?

CONCLUSIÓ: DEMOCRATITZAR LA DEMOCRÀCIA

La meva impressió, en definitiva, és que la solució al debilitament de la legitimitat política, que és del que es tracta, ha de venir de la transformació de la democràcia mateixa, i no pas d'un plantejament fet en termes moralitzadors.

Massa sovint sembla que la democràcia s'assoleix d'una vegada per totes, i llavors s'entra en una "normalitat" a partir de la qual l'únic problema és "entusiasmar" el ciutadà.

Ben al contrari, caldria fomentar la consciència de la precarietat dels mecanismes actuals que només aconsegueixen una tímida, molt tímida, dinàmica democràtica. Tanmateix, "democratitzar la democràcia" significa a la pràctica pretendre que es generin mecanismes d'autocontrol i d'autocrítica a l'interior mateix del joc. I això és una pretensió excessiva, difícil de realitzar sense la intervenció d'algun element exterior imprevist, d'algun daltabaix històric, d'algun atzar providencial...

Setembre de 1992